

СЕРГІЙ РАХМАНІНОВ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Анотація. Стаття присвячена видатному російському композиторові С. Рахманінову та його місцю в культурному просторі України. Завдяки аналізу психологічного вмісту вокальної лірики, впливу епохи, людської позиції в дійсності, що відбувається, причетності до культури України, розкривається психологічний світ особистості митця та викликає постійний інтерес до його постаті, являється приводом для подальшого дослідження рахманіновського феномену в контексті взаємодії, взаємного збереження традицій та творчих зв'язків слов'янських народів у галузі мистецтва.

Ключові слова: мистецтво, культура, вокальне мистецтво, вокальна лірика, камерний співак, виконавство.

Аннотация. Статья посвящена выдающемуся русскому композитору С. Рахманинову и его месту в культурном пространстве Украины. Благодаря анализу психологического содержания вокальной лирики, влияния эпохи, человеческой позиции в происходящей действительности, причастности к культуре Украины, раскрывается психологический внутренний мир художника, что вызывает неугасающий интерес к его личности и является причиной для дальнейшего исследования рахманиновского феномена в контексте взаимодействия, взаимного сохранения традиций и творческих связей славянских народов в области искусства.

Ключевые слова: искусство, культура, вокальное искусство, вокальная лирика, камерный певец, исполнительство.

Summary. The article is devoted to the outstanding Russian composer Sergei Rachmaninoff and his place in the cultural space of Ukraine. Thanks to the analysis of the psychological content of vocal lyricism, the influence of era, the human position is in fact what is happening, of belonging to the culture of Ukraine – the psychological world of the artist's personality. It still appears the interest in his personality, the reason for further research of the phenomenon of Rachmaninoff in the context of interaction, mutual preservation of traditions and creative ties of the Slavic peoples in the field of art. Modern trends of development of civilization of the XXI century require deep transformations in all spheres of life, guide human thought in the search for new forms of activity, which formed a new type of personality, able to

improve throughout life, to preserve, improve national cultural traditions, to be tolerant to culture of other peoples of the world. Thanks to the interpenetration and interaction of Ukrainian art from other cultures, there is an influence of this phenomenon on the work of Ukrainian artists and the development of Ukrainian culture, with its colourful, controversial art being. For every Ukrainian chamber singer romances of Rachmaninoff is a personal world, your own deeper into the genre, in which there are unexplained, abstract feelings to a non-existent image. For Ukrainian artists are characterized by the fullness of the worldview that unites them with the spirit of the music composer. A true artist captivates your imagination and action, motivating singers to his vision and feelings to the test. Each generation of singers improving performance of Rachmaninoff romances, skipping through his heart. So works of art are filled with novelty and originality of interpretations, concepts, therefore, each piece becomes a new revelation. Romances by Rachmaninoff wonderfully consonant with any notion of the essence of chamber singing. Each of them lives striking in its richness of emotional world, so they find a worthy place in the repertoire of the chamber by both past and present. Vocal lyrics by S. Rachmaninoff, can hardly be called intimate, their artistic start growing in the transfer chamber music means everything around there is their life, a characteristic of a person or sensual sign. An important issue in the study topic is the impact of age, charged a blast of energy, which was nurtured by Rachmaninov as an artist and clearly displayed in his work. An update of the old life is one of the main motives in literature and art in the late XIX century. The theme of the drama is combined with a bright dream of the future and the belief that truth will triumph over evil and wrong. It is impossible to create a complete artistic view of Rachmaninoff in a cultural dimension without any question, as to the influence of his work on the Ukrainian art. Singers and listeners it is impossible to convey the feelings that they are experiencing, performing, or listening to the Rachmaninoff romances. In them was embodied the grandeur and sensitivity, dignity and courage. Rachmaninoff romance this is the book on the education of the senses, which cause the beating of the heart and trembling of the soul. But better say his vocal lyric stormy, open, emotional, sincere and pure.

Key words: art, culture, vocal art, vocal lyrics, chamber singer, performance.

На початку XXI століття з'явилися нові тенденції відновлення традицій, що іноді переривались, з російськими композиторськими та виконавськими школами. Новий погляд імпліцирував інтерес до

подальшого дослідження творчості та особи видатного російського композитора Сергія Рахманінова, які завжди привертали увагу музикантів та експертів всього світу. Сучасна точка зору надала куль-

турологічному простору відкрити нового Рахманінова, визначити його місце у культурних процесах України ХХІ ст. в іншому вимірі та конкретизувати його вплив на сучасну дійсність в галузі мистецтва. В ракурсі нових критеріїв вивчення творчості композитора деякі напрями не досить досліджені. Тож, актуальність статті полягає у відновленні дослідження архівних джерел в аспекті вокальної лірики та особистості композитора, які знаходять значиме місце в культурологічному просторі України ХХІ ст., впливаючи на її вокальну культуру й виконавство в цілому.

Детальний аналіз використаних джерел дав можливість виділити різні історичні віхи з життя С. Рахманінова: опрацювати видання про характеристику творчості та творчого шляху композитора (В. Брянцева, В. Васіна-Гроссман, Ю. Келдиш, О. Соколова, А. Соловцов); порівняти різні точки зору стосовно творів, його постаті й місця в російському мистецтві у критичних статтях (Б. Асаф'єва, Ц. Кюї, М. Михайлова, О. Оссовського, В. Стасова, О. Ступель); опрацювати монографії, літературну спадщину, що дають уявлення про митця як особистість (М. Балакіре, С. Рахманінов, Н. Сатіна, С. Танєєв, П. Чайковський, Ф. Шаляпін) та спогади і листування сучасників композитора (Р. Глієр, М. Добужинський, А. Нежданова, Л. Ростовцева, Н. Сатіна, М. Шагінян, Б. Яворський). Існує чимало критичних статей, присвячених аналізу вокальних творів, у тому числі і романсової творчості Рахманінова, в яких розглянуті принципи їх побудови (Б. Асаф'єв, Т. Бершадська, В. Васіна-Гроссман, Ю. Келдиш, С. Холопова). Велике значення в дослідженні рахманіновської вокальної лірики мають статті російського музичного критика Б. Асаф'єва. Найцікавішим джерелом для дослідження були статті й спогади самого композитора (Літературна спадщина у 3-х томах під ред. З. Апетян), листи та додаток до листування, які надали можливість глибше зрозуміти сутність Рахманінова як людини.

Серед сучасних рахманіноведів відомі В. Антіпов, Н. Бекетова, Г. Ганзбург, К. Зенкин, Г. Калюшина, О. Кандінський-Рибніков, В. Медушевський, Л. Скафтімова, Л. Трубнікова, І. Ханнанов, Є. Шевляков.

При аналізі матеріалів були виявлені деякі невідповідності та уточнення до вже існуючих джерел. Романсова спадщина Рахманінова являється

досить самостійною частиною творчості композитора, виділяється здобутком російської пісенної лірики та нараховує 83 твори. У різних джерелах кількість написаних романсів вагається від сімдесяти до вісімдесяти (О. Соколов, А. Соловцов). У навчальному посібнику для музичних училищ "Російська музична література" під редакцією М. Михайлова та Е. Фріда (вип. 4) кількість романсів С. Рахманіновим озвучується таким чином "...приблизно біля 80 романсів" [11, 213].

Деякі невідповідності ми спостерігаємо у дослідників життя та творчого шляху митця: Юрія Келдиша, Віри Скалон та Володимира Антіпова. Ю. Келдиш повідомляє приблизну дату створення романсу "В молчаньи ночи тайной", що відноситься до 1890–1891 років. В. Скалон, якій був присвячений цей романс, стверджує, що цей твір написаний після літа 1892 року, а в сучасному дослідженні В. Антіпова значиться: "В молчаньи ночи тайной. Слова О. Фета. "17/X–90". Перша редакція романсу залишається неопублікованою. Друга редакція була включена С. Рахманіновим у цикл "Шість романсів" оп. 4. (1 редакція). Автограф циклу з шести романсів зберігається в ГЦММК, ф. 18, № 1135. Перше видання (крім першої редакції романса "В молчаньи ночи тайной") С. Рахманінов" [1, 10].

Одне з уточнень зробила дослідниця життя і творчості С. Рахманінова Софія Сатіна стосовно поетичного тексту в романсі "C'etail en avril" (в перекладі "Це було в квітні"), автор якого був довго невідомий. Вона встановила, що це французький поет Едуард Жюль Анрі Пайєрон. Цей факт підтверджує і В. Антіпов: "Вокальний цикл. Спочатку відмічений в автографі як оп. 1. E. Paillegon 1/IV — 1891" [1, 10]. Завдяки першому перекладу з французької Вероніки Тушної, в російських виданнях романс прийнято іменувати "Апрель! Вешний праздничный день!", але у збірниках романсів Рахманінова Е. Пайєрон ніде не вказується.

Аналізуючи коментарі до "Записок про С. В. Рахманінова", виявлено дослідження С. Сатіної, яка повідомляє, що з часу першого видання романсу "Я опять одинок" (оп. 21) помилково вірш Івана Буніна вказувався як текст Тараса Шевченка у перекладі російського поета [10, 460]. В дійсності ж, це оригінальний твір І. Буніна: "Как светла, как нарядна весна! Посмотри мне в глаза, как бывало. И скажи, отчего ты так ласкова стала..." [2, 141].

Але ж у всіх, без винятку, нотних виданнях, підручниках та статтях про романсову творчість Рахманінова ця помилка досі не виправлена.

Мета статті полягає у визначенні впливу камерно-вокальної творчості С. Рахманінова на розвиток української вокальної культури у XXI ст. Досягненню мети сприяють визначені вирішальні завдання, а саме: проаналізувати рахманіновську вокальну лірику як самостійний психологічний світ та обґрунтувати її вплив на сучасне вокальне мистецтво, сольне виконавство і соціально — культурні перевтілення.

Сучасні тенденції розвитку цивілізації XXI століття вимагають глибоких перетворень у всіх сферах життя, спрямовують людську думку на пошук нових форм діяльності, в яких формується новий тип особистості, здатний удосконалюватися протягом життя, зберігати, примножувати національні культурні традиції, бути толерантною до культур інших народів світу. Завдяки взаємопроникненню та взаємодії українського мистецтва з іншими культурами, відбувається вплив цього явища на творчість українських митців та розвиток української культури з її яскравим, суперечливим мистецьким буттям.

Вокальна лірика служить одним із джерел оновлення українського мистецтва. Сьогодні, як і завжди, актуальні твори М. Лисенка, В. Косенка, Р. Глієра, М. Римського-Корсакова, П. Чайковського і, звичайно, С. Рахманінова. Жанр їх романсів виходить за рамки домашнього "вжитну" і набуває нечуваного розмаху й популярності в суспільних та музичних колах України. Єдиним справжнім критерієм їх художньої майстерності є міра та сила дії на слухача або глядача. Майстерними ж ми називаємо їх твори тому, що вони здатні сильно, глибоко, яскраво вражати і хвилювати. Чим яскравіше творча індивідуальність композитора, тим "...сильніше виявляється і індивідуалізація жанру в сенсі жанрового вмісту" [4, 95]. Вельми цікаво, що ми з перших акордів можемо впізнати автора музики.

Постать С. Рахманінова та його чудова вокальна лірика і в XXI столітті набувають цінності у культурологічному вимірі сучасного вокального мистецтва та сольного виконавства, що стимулює подальшу розробку цієї проблематики у мистецтвознавчому контексті. Для кожного українського камерного співака романси Рахманінова стають

втіленням в особистий світ, власним поглибленням в жанр, у якому немає нез'ясованих, почуттів до неіснуючого образу. Інтерпретатори цих творів не запитують дозволу пристрасно любити, страждати, щиро і глибоко відчувати їх неосяжний світ. Виконуючи або слухаючи рахманіновські романси, в яких немає композиторського милування собою і своєю геніальністю, мимоволі разом з їх образами страждають, закохуються, захоплюються, вмирають і відроджуються знов, бо в них є те, без чого неможливе життя образу. "Кожна окрема нота у вигадуванні важлива, але є дещо, що також важливе, як і ноти, і це — душа" [10, 240].

Для українських виконавців характерна повнота світовідчужувань, що споріднює їх з духом музики композитора. Такий дійсний художник підкорює своїй уяві і дійству, мотивуючи співаків до свого бачення і випробування почуттями. Професор теорії музики консерваторії Пібоді (США) Ільдар Хананов пише: "Музика Сергія Рахманінова представляє абсолютну, перевірену практикою, цінність та... не перестає жити душі багатьох слухачів та виконавців самою необхідною для них їжею" [13, 8]. Кожне покоління співаків вдосконалює виконання рахманіновських романсів, пропускаючи їх крізь своє серце. Тому витвори мистецтва наповнюються новизною та оригінальністю трактовок, інтерпретацій, концепцій, тому кожен твір становиться новим одкровенням.

Серед вокалістів існує поняття, що однією з найважливіших умов у виконавстві є знаходження "...вірного тону" [7, 33]. А це означає знайти і зрозуміти завдання інтонаційної концепції стосовно даної епохи, даного композитора, твору. Якщо "вірний тон" не знайдений, виконавець виявиться позбавленим образності, він не переконуватиме навіть за умови продуманої і бездоганної роботи.

Створюючи свої романси, Рахманінов, звісно, мав на увазі того чи іншого виконавця, враховуючи властивості голосу кожного з них, наприклад, Федора Шаляпіна, Антоніну Нежданову, Леоніда Собінова, Ніну Кошиць. Ці співаки з'явилися першими інтерпретаторами романсів композитора і стали засновниками виконавського стилю, багато в чому виробленому спільно з митцем. Рахманінов вважав її найчуйнішим зі всіх інтерпретаторів свого камерного мистецтва.

Сергій Васильович відіграв доленосну роль у житті двох відомих українських співачок: Ніни Ко-

шиць та Ксенії Держинської, чимало зробивши для розквіту їхнього таланту та блискучої артистичної кар'єри. З Н. Кошиць композитора пов'язували спільні виступи у 1916–1917 роках, які створили широку популярність артистці й сприяли величезному художньому її зростанню. Вона згадувала: “Ніщо і нікого не співаю з таким захватом, як Рахманінова” [10, 541]. Цикл романсів “Шість віршів” був присвячений цій співачці. За його сприяння здійснилася заповітна мрія киянки К. Держинської співати на одній сцені з Ф. Шаляпіним і Л. Собіновим.

Романси Рахманінова співзвучні усіляким уявленням про сутність камерного співу. В кожному з них живе яскравий за своїм багатством емоційний світ, який повідомляється довірливим щирим тоном, тому ці твори знаходять гідне місце в репертуарі камерного виконавця як минулого, так і сучасного. Вокальну лірику С. Рахманінова, безумовно, складно назвати камерною, хоча в ній художній початок і зростає в передачі засобами камерної музики всього, що навколо існує своїм життям, навіть характерний образ людини або чуттєвий знак, але зростає з такою емоційною напругою, що перетворюється в історію життя або його частини, виводячи почуття на самий пік емоційної напруги, де стирається межа між реальністю та нереальністю. У критичному огляді М. Римський-Корсаков визначав, що стиль романсів С. Рахманінова не камерний, це “...прекрасна вокальна музика концертного плану для великої зали, для широкого кола слухачів. Лише небагато романсів відмічено справжньою камерністю” [6, 102].

Вокальне надбання композитора спроможне виховувати як у камерного співака, так і у оперного, величезну кількість вмінь, спрямованих на майстерність концертного і оперного артиста. Маючи на увазі С. Рахманінова, Леонід Собінов згадував, що “...тільки на російському романсі можливо розвинути музичну фразу” [5, 81]. Він був зобов'язаний виключно романсу своїм музичним розвитком на оперній сцені.

Важливим питанням у дослідженні теми є вплив епохи на композитора, тих історичних подій, які яскраво віддзеркалились в його творчості. Оновлення старого життя стало одним з основних мотивів у літературі та мистецтві наприкінці XIX ст. З самого початку 90-х років, з появою перших, але вже зрілих творів, Рахманінов стає “воло-

дарем дум” широкого кола російської інтелігенції. Цей період можна назвати його часом, він відчував, що говорить про важливе і необхідне для сучасників. Мабуть, в цьому і є джерело довголіття рахманіновських творів, що мають таку глибинну силу і гіпнотичну дію на широкі кола виконавців й слухачів.

Видатний російський музикознавець і музикальний критик Олександр Оссовський характеризує Рахманінова як художника зі своєрідними індивідуальними рисами: “...пристрасна патетика, привабливий співучий ліризм, склад мелодійного і гармонійного мислення, що йде своїми, не протоптаними стежками” [6, 350]. Хоча Рахманінов і був втіленням ясності, щирості і простоти, все ж таки у цей час зростала і опозиція щодо його творчості. В провину йому ставлять небажання розриву з традиціями російської класики, відкрити емоційність, простоту музичної мови. Про мистецтво Рахманінова його супротивники говорили як про мистецтво, що живе ідеалами минулого, чужому духу епохи, але “...яка справа Рахманінову до яких би то не було противників, прибічників і т.п. Він величина такого калібру, що займе своє місце в історії, навряд чи запитуючи у кого б то не було дозволу” [12, 217]. Дійсно, Рахманінов розумів, на якій вершині він знаходився. У листі до сучасниці, друга сім'ї Д. Барклай, він пише: “Дехто лявав, ваблячи в газетах, але без цього не можна. Хвалити мене будуть, як і усякого, не раніше, ніж я помру, та проте всі хвалитимуть” [9, 124]. Але багато сучасників були затятими шанувальниками високого мистецтва Рахманінова, наприклад, К. Клімов пише: “Ви і Ваше високе мистецтво і були тими світлими, що веде нас вірно, надійно до вічного і нев'янучого. Прийміть же мою щирі і якнайглибшу вдячність за світло не стемніле, таке, що надавало сили жити” [8, 343].

У листі до Наталії Рахманінової, після смерті Сергія Васильовича, К. Клімов дає влучну характеристику композиторові як майстрові Божою милістю. Дійсно, деякі важливі деталі в творчості говорять про те, що Рахманінов віддавав звіт в джерелі свого дарування і завжди говорив: “Лише дай мені, Господи, виправдати ті надії, які на мене покладають” [8, 60]. Найповніше про духовний світ художника може розповісти лише його музика. Надихаючись його коханням і вірою, багато художників і музикантів вільно або мимоволі приєднувались до

обраної ним дороги. Ймовірно, саме тому великий російський співак Л. Собінов говорив: "...Рахманінов — єдина надія Росії в області музики" [3, 80].

У роки радянської влади Рахманінову, як і іншим митцям, часто приписували співчуття революції. Це невірно. Композитор писав: "Я занурився в роботу і не помічав, що твориться довкола. Безжалісне викорчовування всіх основ мистецтва, знищення всіх можливостей для його відновлення не залишало надій" [9, 50]. Рахманінову, людині далекій від політики, революція перегородила творчий шлях. У 1917 році, покидаючи червону Росію і не знаючи, що виїжджає назавжди, у листі до друга та вчителя Олександра Зілоті він благає улагодити справи з документами: "Чи міг би я отримати, зі всією сім'єю, закордонний паспорт на рік, аби виїхати до Швеції, Норвегії, Данії або Англії, або Франції. Взагалі абикуди з Росії виїхати" [9, 102–103]. З яким боєм він пізніше зізнається: "Виїхавши з Росії, я втратив бажання творити. Позбувшись батьківщини, я втратив самого себе. У вигнанця, якого позбавлено музичного коріння, традицій і рідного ґрунту, не залишається бажання творити, не залишається інших втіх, окрім непорушної безмовності не стривожених спогадів" [9, 562]. Рахманінов важко переживав трагедію комуністичного терору, громадянської війни, кривавих репресій. І не менш болісним переживанням для композитора було дізнатися про початок кровопролитної війни з Німеччиною, про те, що вікову історію Святої Русі перетворюють на руїни. У роки другої Світової Війни його публічні концерти послужили особистим внеском у справу перемоги над фашизмом. Дізнавшись про перемогу під Сталінградом, Рахманінов прошепотів: "Слава богу!..". Кожне биття його серця, кожне його зітхання до останньої миті були з Росією.

З часом фігура Рахманінова не зменшує сили свого впливу на культурні процеси, що відбуваються в музичному всесвіті, а, навпаки, з кожним роком інтерес до спадщини митця лише зростає. Він утримує в своєму силовому полі увагу до себе не тільки музикантів, а і критиків, музикознавців, слухачів.

Неможливо утворити повний мистецький погляд на С. Рахманінова у культурологічному вимірі без питання, що стосується впливу його творчості на українське мистецтво.

Роки перед першою світовою війною були наси-

чені багаточисельними поїздками Рахманінова по європейських країнах, в тому числі і Україні.

Понад 120 років тому в Києві відбулася постанова опери "Алеко", підготовка до якої почалася майже за рік до прем'єри. До подиву молодого композитора, уривки з "Алеко" надзвичайно успішно продавались в нотних магазинах Києва. Україна з нетерпінням чекала зустрічі з молодим талановитим композитором.

С. Рахманінов не був байдужим до справ Київського училища та прикладав багато зусиль до вирішення питань стосовно цього закладу. "Оскільки моя поїздка до Києва була пов'язана з клопотанням Київського училища про перейменування в консерваторію, то відразу ж додаю, що я вважаю це клопотання сповна виправданим і сам з готовністю до нього приєднуюсь... Постанова справи в училищі таку реформу виправдовує" [8, 283]. Свою позицію С. Рахманінов виклав у листі від 19 квітня 1910 року принцесі Альгенбургській, герцогині Саксонській, яка зробила, безумовно, свій вагомий внесок до долі вищого музичного закладу Києва.

Сергій Васильович говорить про необхідність реформи Київського музичного училища, тож 3 листопада 1913 року цей учбовий заклад реорганізувався в консерваторію, і вже з 1914 року її очолив молодий композитор Рейнгольд Глієр.

Справами Київської консерваторії С. Рахманінов займався і пізніше. Приїжджаючи з концертами до Києва на запрошення Р. Глієра, Сергій Васильович прослуховує виступи студентів, дає поради, фактично проводить майстер-класи. За спогадами Р. Глієра, саме "...завдяки критичним зауваженням видатного музиканта, вдалось провести ряд реформ, які сприяли підвищенню якості викладання та підсилили вимоги до студентів" [8, 130].

З Україною Рахманінова пов'язували декілька чудових концертних турів. У березні 1915 року відбулися виступи в Києві Олександра Скрибіна і Сергія Рахманінова. Для музикального світу Києва це були незабутні дні: звучали два концерти Скрибіна (за місяць до його смерті) і чотири концерти Рахманінова. Вплив обох композиторів був вражаючим, і мало хто з українських композиторів того часу не відчув магнетизму їх творчості. Пригадаємо ранні опуси майбутніх українських класиків ХХ століття Бориса Лятошинського, Лева Ревуцького та Віктора Косенка, написаних під враженням музики російських композиторів-виконавців.

Під час гастролей у Харкові композитор і друг Михайло Слонов знайомить Рахманінова з представниками місцевої інтелігенції. Сергій Васильович був запрошений сім'єю багатого купця Лисікова погостювати влітку (1893) у невеликому місті Лебедині. Тут Рахманінов був оточений особливою увагою і турботою. Із захопленням і творчим підйомом він працював, серед інших творів в Лебедині були написані і романси (ор. 8).

“Українська спілка Сергія Рахманінова”, якій зараз виповнюється 20 років, по-своєму унікальне явище в культурному просторі України, показала, як суспільному об'єднанню любителів музики великого російського композитора інколи вдається зробити набагато більше, ніж офіційним установам культури.

Створив і очолив “Українську спілку Рахманінова” професор М. Сіньков. Спільно з однодумцями: професорами І. Рябовим, М. Степаненко, Т. Рошиною, музикантами-професіоналами і меломанами він перетворив спілку на дієвий художній центр. Пам'ятаючи, як ставився до творчої молоді Сергій Васильович, ініціатори заснували іменні стипендії. Завдяки діяльності спільноти, молоді виконавці України мають можливість концертувати і вчитись у європейських країнах. Завдяки ініціативі спілки, у 1990 році в Україні вперше повністю прозвучала “Всенощна” в Трапезній церкві Києво-Печерської лаври — це стало незабутньою подією. На рахунку спілки багато фестивалів та конкурсів вокальної та інструментальної музики Рахманінова.

Вокальна лірика Рахманінова є особливою гранню творчості, джерело якого знаходиться в духовності самої особи композитора. Це надихає українських співаків до нових відкриттів, до творчої думки, до душевності й сердечності у виконавстві та збагачує вокальне мистецтво величністю, чуйністю, гідністю й сміливістю, наповнює життя світлим відчуттям. Американський диригент польського походження Леопольд Стоковський пише: “Музична

особа Рахманінова абсолютно виняткова. Його музика виражає напруженість, тугу, силу, барвистість і ритм, наскільки характерні для слов'янського мистецтва. І над цим усім віяла натхненна краса, що перетворювала повсякденне життя” [10, 390]. Але краще про це говорить його бурхлива, відкрита, емоційна, щира та чиста вокальна лірика, і доводить своїм неозорим світом довершеність, бездоганність і духовність її істоти.

Сергій Васильович був правий, що його музику зрозуміють після смерті. Вона житиме вічно не лише на сценах світу, але й серцях мільйонів українських прихильників.

С. Рахманінов завжди є особою, яка викликає інтерес для експертів музикознавства, мистецтвознавства, виконавців. Отже, на основі вивченого матеріалу відзначимо, що вокальна лірика С. Рахманінова є особистим духовним світом та має вплив на розвиток української вокальної культури і сольне виконавство в цілому, надихаючи митців до творчості, збагачення вокального досвіду, накопичення духовних сил, придбання гідності, щирості й майстерності, що сприяє розкриттю нових рис вокального українського мистецтва ХХІ ст., подоланню естетичних та ідеологічних стереотипів та піднесенню його загального рівня. Досягненню мети допомогли вирішені завдання, зазначені у статті, а саме: рахманіновську вокальну лірику проаналізовано як самостійний психологічний світ та обґрунтовано її вплив на сучасне вокальне мистецтво, сольне виконавство і соціально-культурні перетворення.

Роль митця у мистецтві і духовному світі людства завжди був предметом для дослідження цього феномену в галузі мистецтвознавства. В світі нових критеріїв пізнання музики та творчості композитора — не вичерпне явище, деякі аспекти не досить розглянуті, тож представляють багатий потенціал для дослідження.

Література:

1. Антипов В. И. Творческий архив С. В. Рахманинова: указатель произведений. Сборник статей / В. И. Антипов. — Тамбов.: Издательство Першина Р. В., 2013. — 135 с.
2. Бунин И. А. Собрание сочинений (в 9-ти томах), т. 1. / И. А. Бунин. — М.: Художественная литература, 1965. — 580 с.
3. Львов Л. Л. Л. Собинов. Русские певцы. / Л. Л. Львов. Под общей ред. А. Дмитриева. — М.: Музыка, 1965. — 264 с.
4. Михайлов М. К. Стиль в музыке. Исследования. / М. К. Михайлов. — Л.: Музыка, 1981. — 261 с.
5. Нежданова А. В. О Рахманинове. /Воспоминания о Рахманинове. / А.В. Нежданова. Под ред. З. А. Апетян. — М.: Искусство, 1967. — 544 с.
6. Оссовский А. В. Воспоминания. Исследования. /А. В. Оссовский. Под общей ред. Ю. Кремлева. — Л.: Музыка, 1968. — 438 с.
7. Поляновский Г. А. А. В. Нежданова. Популярная монография, изд. 2-е. / Г. А. Поляновский. — М.: Музыка, 1976. — 368 с.
8. Рахманинов С. В. Литературное наследие (в 3-х томах), т. 1. Письма 1890–1909 г. г. / С. В. Рахманинов. Сост. и ред. З. А. Апетян. — М.: Советский композитор, 1980. — 590 с.

9. *Рахманинов С. В.* Литературное наследие (в 3-х томах), т.2. Воспоминания. Интервью. Статьи. Письма 1910–1933 г. г. / С. В. Рахманинов. Сост. и ред. З. А. Апетян. – М.: Советский композитор, 1980. – 583 с.
10. *Рахманинов С. В.* Литературное наследие (в 3-х томах), т.3. Письма 1934–1943 г. г. / С. В. Рахманинов. Сост. и ред. З. А. Апетян. – М.: Советский композитор, 1980. – 573 с.
11. *Михайлов М. К.* Русская музыкальная литература. Вып.4 / М. К. Михайлов, Э. Л. Фрид. – Л.: Музыка, 1977. – 213 с.
12. *Ступель А. М.* Русская мысль о музыке 1895–1917 г. г. / А. М. Ступель / Очерк истории русской музыкальной критики. – Л.: Музыка, 1980. – 256 с.
13. *Ханнанов И. Д.* Музыка Сергея Рахманинова: семь музыкально-теоретических этюдов. / И. Д. Ханнанов. – М.: Композитор, 2011. – 288 с.
1. *Antipov V. I.* Creative Archive Rachmaninov pointer prizvedeny. Collection of articles / V.I. Antipov. – Tambov.: Publishing Pershin RV, 2013. – 135 p.
2. *Bunin I. A.* Collected Works (9 volumes), Vol. 1. / I. A. Bunin. – М.: Fiction, 1965. – 580 p.
3. *Lions L. L.* Sobinov. Russian singers. / L. L. Lions. Under the general editorship. A. Dmitrieva. – М.: Music, 1965. – 264 p.
4. *Mikhaylov M. K.* Style in music. Research. / M. K. Mikhailov. – L.: Music, 1981. – 261 p.
5. *Nezhdanova A. V.* About Rachmaninoff. / Memories of Rachmaninoff. / A. V. Nezhdanova. Comp. and ed. Z. A. Apetyan. – М.: Art, 1967. – 544 p.
6. *Ossowski A. V.* memories. Research. /A. V. Ossowski. Under the general editorship. Yu. Kremleva. – L.: Music, 1968. – 438 p.
7. *Polyanovsky G. A. A. V. Nezhdanova.* Popular monograph, ed. 2nd. / G.A. Polyanovsky. – М.: Music, 1976. – 368 p.
8. *Rachmaninov S. V.* Literary heritage (3 volumes), Vol. 1. Pisma 1890–1909 y. y. / S. V. Rachmaninoff. Comp. and ed. Z.A.Apetyan. – Moscow: Soviet composer, 1980. – 590 p.
9. *Rachmaninov S. V.* Literary heritage (in 3 volumes), Volume 2. Memories. Interview. Articles. Letters 1910–1933 y. y. / Rachmaninov S. V. Comp. and ed. Z. A. Apetyan. – Moscow: Soviet composer, 1980. – 583 p.
10. *Rachmaninov S. V.* Literary heritage (3 volumes), v. 3. Letters 1934–1943 y. y. / S.V. Rakhmaninov. Comp. and ed. Z. A. Apetyan. – Moscow: Soviet composer, 1980. – 573 p.
11. *Mikhailov M. K.* Russian musical literature. Issue 4 / M.K. Mikhailov, E.L. Frid. – L.: Music, 1977. – 213 p.
12. *Stupel A. M.* Russian idea of music 1895 – 1917 y.y. / A.M. Stupel / Essay on the history of Russian music critics. – L.: Music, 1980. – 256 p.
13. *Khannanov I. D.* Music by Sergei Rachmaninoff: seven musical-theoretical studies. / I. D. Khannanov. – М.: Composer, 2011. – 288 p.